

129—166; M. Kolar-Dimitrijević, Privredna kretanja, zaposlenost i nezaposlenost radništva Savske banovine 1929—1939, 167—229; Nada Yuill, Dušan Popović u Londonu, 231—288.

4/1985:

N. Lenge!-Krizman, Prilog proučavanju terora u tzv. NDH. Ženski sabirni logori 1941—1942. godine, 1—38; Nada Kisić-Kolanović, Novo porodično pravo na oslobođenom području Hrvatske 1941—1945, 39—80; Ivan Jelić, Prilog povijesti brodogradilišta »Split« u revolucionarnom radničkom pokretu i narodno-oslobodilačkoj borbi, 81—169; Tonči Šitin, Karakteristike razvitka sindikalnog pokreta u Dalmaciji do 1920. godine, 171—272.

Ukupno je dakle objavljeno 19 radova trinaestero autora. Većina je autora iz IHRPH, a štampana su i dva rada vanjskih suradnika. Tiskani radovi kronološki se odnose na razdoblje od kraja 19. stoljeća do naših dana, tj. pokrivaju razdoblje za koje je organizirana istraživačka djelatnost u IHRPH. Tematski zahvaćaju probleme političke, ekonomske, socijalne i pravne povijesti. Osjeća se nedostatak radova o pojavama u kulturi i prosvjeti, pa i nekim drugim oblastima društvenog života. Međutim, valja naglasiti da se autori uglavnom udaljavaju od klasičnih obrazaca političke historije te da se vide pomaci od utvrđivanja jednostavnih povijesnih činjenica prema obuhvatnijim historiografskim interpretacijama i objašnjenjima. Značajno je da većina autora pokušava utvrditi i teorijski koncept unutar kojeg istražuju. Dakako, pokazuju se te promjene uvođenjem i korištenjem raznovrsnijih metoda istraživanja. Tako su npr. u radovima o ekonomsko-socijalnoj problematici prilično prisutne kvantifikacije, a brojne tablice i grafikoni nisu samo ilustracija kvalitativnih analiza, već baza za objašnjavanje i zaključivanje.

Redakcija se očito svjesno opredijelila za kronološku i tematsku raznolikost objavljenih priloga. Izbjegava se stvaranje tematskih zbornika, što ne bi trebalo biti pravilo. Poneki tematski zbornik zacijelo bi olakšao uvid u metodska i u cjelini znanstvena dostignuća historiografskih interpretacija pojedinih razdoblja, problema ili pojava. Bio bi to poticaj za dalja traženja novih putova.

Inače, *Povijesni prilozi* su veoma dobro opremljena publikacija. Udovoljavaju i svim pravilima o označavanju periodičkih izdanja, tj. imaju svoj broj u skladu s univerzalnom decimalnom klasifikacijom (UDK), a i svaki je rad kategoriziran i razvrstan po kriterijima za publiciranje znanstvenih radova. Svi radovi imaju sažetak na engleskom jeziku. Štampane su i bazične kartice za svaki objavljeni prilog s potrebnim naznakama i oznakama te kratkim sadržajem, u prva dva broja doduše samo na hrvatskom ili srpskom jeziku a zatim i na engleskom jeziku. *Povijesni prilozi* su dobrodošli i u našu historijsku znanost.

Marijan Maticka

RADOVI INSTITUTA ZA HRVATSKU POVIJEST 18, 1985, 382 str.

Mladen Nikolanci, »Dalmatinska dinastija« i propast Zapadnog Rimskog Carstva (5—22). Nakon umorstva Marcelina 468. godine, položaj namjesnika Dalmacije preuzima njegov nećak Julije Nepot, a Dalmacija i dalje, kao i u vrijeme Marcelina, zadržava svoju neovisnost. 474. godine, po naredbi bizantskog cara Leona, Nepot oduzima prijesto Gliceriju, a novi bizantski car Zenon mu priznaje carsku čast. No, već iduće godine svrgnuo ga je vojni zapovjednik Orest. Nepot se vratio u Dalmaciju i tamo vladao do 480, kad su ga ubila dvojica njegovih oficira.

Međutim, Bizant nije priznao carsku čast Romulu Augustulu kojeg je postavio Orest, a uklonio Odoakar 476. godine. Stoga se autor zalaže za godinu 480. kao granicu između starog i srednjeg vijeka držeći da je smrt posljednjeg legitimnog vladara Zapadnog Rimskog Carstva mnogo značajniji povijesni događaj od svrgavanja »cara-sjene iza kojeg se krijo uzurpator«.

Ivo Goldstein, O Tomislavu i njegovu dobu (23—55). U prvom dijelu rasprave Goldstein daje pregled povijesnih izvora i historiografskih tekstova o Tomislavu. Kritičkom analizom izvora i povezivanjem prilika u Hrvatskoj s relevantnim momentima evropske povijesti (naročito u osvrtu na rat s Mađarima) autor u drugom dijelu rasprave nastoji izgraditi historijski objektivnu sliku Tomislavovog doba. Stoga je bilo nemoguće ne pozabaviti se problemom granica Tomislavove države, njegovim ratovanjima s Mađarima i Bugarima, kao i crkvenim saborom u Splitu 925. na kojem se, po autorovu mišljenju, prije svega raspravljalo o pitanju metropolije, dok je liturgijski problem (glagoljaštvo ili latinština) bio sporedan. Na kraju autor navodi na zaključak da snagu Hrvatske Tomislavovog doba ne treba tražiti u snazi vladareve ličnosti, već u kontinuiranom razvoju hrvatske državnosti koji prethodi samom Tomislavu.

Milenko Pečić, Dva kamena natpisa manastira Krke (57—67). Kameni natpis na ulazu u manastir Krka ima uklesanu 1402, a onaj postavljen na manastirsku kupolu 1422. godinu. Autor sumnja u točnost tih datacija. One su vjerojatno bile naknadno uklesane, u vrijeme dogradnje manastira u 18. stoljeću. Moguća rješenja su 1702. godina za natpis na ulazu i 1782. za natpis na kupoli. Naime krajem 17. i početkom 18. stoljeća djelovao je protopop Lazo Lazarević koji se spominje u natpisu, a godinu 1702. je bilo najlakše zamijeniti s 1402. U prilog 1782. godini ide njezina grafička sličnost sa slovima zapisanom 1422. i podatak o obnovama u manastiru koje su vršene te godine.

Nikša Stančić, Gajeva klasifikacija južnoslavenskih jezika i naroda u vrijeme nastanka »Kratke osnove horvatsko-slavenskog pravopisanja« iz 1830. godine (69—106). Analizirajući spis »Über die Vereinigung« i neke dijelove »Kratke osnove horvatsko-slavenskog pravopisanja« autor nastoji rekonstruirati Gajevu hrvatsku nacionalno-integracijsku ideologiju u vrijeme nastanka tih spisa. Gaj je nesumnjivo bio pod snažnim utjecajem najistaknutijih slavista tog vremena, naročito Jana Kollara čiju je ideju slavenske uzajamnosti i sam prihvatio, ali je isto tako morao odbaciti teze Dobrowskog i Šafarika koje su opovrgavale jezičnu i etničku samosvojnost i konzistentnost hrvatskog naroda.

Šime Peričić, Nekoliko gospodarskih pokušaja u sjevernoj Dalmaciji krajem 19. stoljeća (107—114). Krajem prošlog stoljeća otvoreno je u Zadru nekoliko manufakturno-tvorničkih pogona kao npr. pogon za proizvodnju kotlova za destilaciju rakije, tvornica za izradu stakla, tvornica tjestenine, brodogradilište. Na inicijativu Zemaljskog odbora, uz skromno ulaganje državnog novca, pospješen je razvoj obrta u zadarskoj okolini: lončarstva na otoku Ižu, proizvodnje sira na Pagu i u Podgorju. Sve je to imalo za cilj podizanje, inače veoma niskog, životnog standarda tamošnjeg stanovništva.

Livia Kardum, Anschluss Austrije 1938. godine prema dokumentima njemačkog Ministarstva vanjskih poslova (115—166). U raspravi se koriste diplomatski dokumenti Trećeg Reicha kojih su se domogli saveznici nakon kapitulacije Njemačke. Prikazani su odnosi austrijske i njemačke vlade od njemačko-austrijskog sporazuma 11. srpnja 1936. preko berhtesgadenskog sporazuma, ostavke austrijskog kancelara Schuschnigga do konačnog pripojenja Austrije Njemačkoj 18. ožujka 1938. i režiranog plebiscita mjesec dana kasnije. Naročita pažnja je posvećena odnosu vodećih evropskih sila Italije, Velike Britanije i Francuske prema austrijskom

pitanju budući da je on uvelike pripomogao Führerovu uspjehu. U dokumentima ima podataka i o djelatnosti naše vlade, posebice M. Stojadinovića.

Ljubo Boban, Prilozi za političku biografiju don Frane Bulića 1914—1934 (167—214). Autor prati politički rad našeg istaknutog arheologa i konzervatora u vremenu od prvog svjetskog rata do njegove smrti 1934. godine. Zadržava se na njegovom udjelu u tzv. Riječkoj spomenici iz 1915, djelovanju u vrijeme Mirovne konferencije u Parizu 1919, općinskih izbora u Splitu 1926. i 1928, kontaktima s francuskim predsjednikom Poincaréom, kao i Bulićevim političkim stavovima u vrijeme i nakon šestojunarske diktature. Mada nije pripadao niti jednoj političkoj stranci, Bulić je po svojim nazorima bio najbliži Hrvatskoj pučkoj stranci. Dok je u vrijeme stvaranja jugoslavenske države isticao potrebu nacionalne, kulturne i vjerske sinteze jugoslavenskih naroda, Bulić je kasnije, kad su političke prilike pokazale svu iluzornost takvog stava, zastupao naglašeno hrvatsko opredjeljenje.

Ivan Očak, u raspravi Jugoslavenski sudionici oktobarske revolucije u borbi protiv fašizma 1936—1945 (215—248) razmatra sudjelovanje jugoslavenskih oktobaraca u španjolskom građanskom ratu, domovinskom ratu Sovjetskog Saveza i narodnooslobodilačkoj borbi jugoslavenskih naroda. U španjolskom građanskom ratu je sudjelovalo više od 1600 jugoslavenskih dobrovoljaca od kojih su veliki broj činili oktobarci. Autor posebnu pažnju poklanja najistaknutijem jugoslavenskom oktobaru u Španjolskoj Vladimiru Čopiću, komandantu XV. interbrigade, koji se borio u Španjolskoj od siječnja 1937. do srpnja 1938. kad je pozvan u Moskvu. Slijedeće godine stradao je u Staljinovim čistkama. U domovinskom ratu Sovjetskog Saveza sudjelovali su jugoslavenski oktobarci politički emigranti, te oni stalno naseljeni u Sovjetskom Savezu kao i njihova djeca. Odlučujuću ulogu u mobilizaciji emigranata odigrao je Sveslavenski komitet. Unatoč poodmakloj dobi i stradanjima na samom početku rata, dobar broj oktobaraca je sudjelovao u narodnooslobodilačkoj borbi gdje su neki od njih bili i organizatori ustanka u svom kraju poput Paje Gregorića, organizatora ustanka u zapadnoj Slavoniji i Moslavini.

Pored prikazanih rasprava u ovom broju Radova objavljena su i dva priloga:

Neven Budak, Servi i famuli — primjer isključivanja i marginalizacije u našim komunalnim društvima (249—255). Autor se nadovezuje na rad Tomislava Raukara, Komunalna društva u Dalmaciji u XIV. stoljeću, *Historijski zbornik XXXIII—XXXIV* (1980—1981) 183—193. Servi kao marginalna skupina u dalmatinskim komunama egzistiraju od antike do 14. stoljeća. Antički servi predstavljaju gradsku radnu snagu, dok su srednjovjekovni uglavnom vezani uz zemljoradnju. No, unatoč tim razlikama, neposjedovanje pravne slobode ostaje trajno obilježje serva. Njihova uloga u ekonomskom životu nije mogla biti od većeg značenja jer su servi očigledno činili manji postotak komunalnog stanovništva. Ekonomsko jačanje gradova u 13. i 14. stoljeću i promjene u svijesti gradskog stanovništva dovode do naglog oslobađanja serva i formiranja novog društvenog sloja. Radi se o famulima koji su, za razliku od serva, ugovorom vezani uz svog gospodara.

Branka Boban se u prilogu O nekim problemima predratne jugoslavenske sociologije (257—270) osvrće na knjigu Milovana Mitrovića, *Jugoslavenska predratna sociologija*. Ova knjiga predstavlja prvi pokušaj pregleda razvoja socijalnih ideja, istraživanja društva i formiranja sociologije kao znanosti u nas u razdoblju između dva rata. Tematska širina nije dopuštala detaljnije ulaženje u neke probleme kao npr. socijalna shvaćanja Antuna Radića, kojima je autorica posvetila posebnu pažnju.

U poglavlju »Kongresi i simpoziji« Mirjana Gross u članku Ekumena historičara (271—290) piše o radu 16. međunarodnog kongresa historijskih znanosti održanom u Stuttgartu od 25. VIII. do 1. IX. 1985. S obzirom na svoj metodologijski interes autorica najviše prostora posvećuje radu metodologijskih sekcija koje su

raspravljale o problemu odnosa historije i drugih humanističkih znanosti, zatim o upotrebi filma kao povijesnog izvora, te o utjecaju Maxa Webera na metodologiju historije. Osobito je zanimanje izazvao rad komisije za historiju historiografije koja se pozabavila problemom odnosa narativne i strukturalne historije. Nakon prikaza razvoja historiografije od antike do pozitivizma, raspravljalo se o problemima »Anala«, socijalne historije i marksističkog pristupa.

Na kraju autorica donosi svoj referat s kongresa pod naslovom Političke stranke u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća. Primjer pseudoustavnosti (Rapports II, 442—444). Ograničila se na prostor Sjeverne Hrvatske, a teza o pseudoustavnosti proizlazi iz nemogućnosti ostvarivanja modernizacijskih interesa hrvatske elite nakon hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine.

Dragutin Pavličević u članku Međunarodni kulturno-povijesni simpozij »Mogersdorf« 1985 (291—292) izvještava o radu tog simpozija koji već 16 godina uzastopce okuplja historičare iz Jugoslavije, Austrije i Mađarske. Simpozij je održan u gradiću Kőszegu, a generalna tema simpozija je bila: Država i društvo u panonskom prostoru između dva rata.

Članak Hugh Seton-Watson (1916—1984) u rubrici »In memoriam« Mirjana Gross posvećuje ovom uglednom engleskom historičaru i iznosi neke Watsonove teze iz njegova najznačajnijeg djela »Nacije i države«.

U prilogu »Diskusija« Mladen Švob nastavlja polemiku sa Štefanijom Popović vezanu uz njen Pokušaj bibliografije historijskih djela prevedenih na hrvatski ili srpski jezik, u knjizi Mirjane Gross, Historijska znanost.

U rubrici »Ocjene i prikazi« prikazane su ove knjige: Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita. Kulturno-povijesna studija*; Ivan Đurić, *Sumrak Vizantije*; Ránki György, *Prostori djelatnosti, tokovi nužnosti*; Vukašin Taranović, *Treći diverzantski odred*; Mato Kapović, *Radnički pokret u Dubrovniku 1874—1941*; Fra Marijan Bogdanović, *Ljetopis kreševskog samostana*; Olga Zirojević, *Crkve i manastiri na području Pečke patrijaršije do 1683*; Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*; Ivan Očak, *Jugoslavenski emigranti iz Amerike u Sovjetskom Savezu*; Brač u ranom srednjem vijeku (zbornik); *The Cartulary of the Benedictine Abbey of St. Petar of Gumay (Croatia)*; *Monumenta historica ragusina II — Spisi dubrovačke kancelarije. Knj. II*; Arhivski fondovi i zbirke u SFR Jugoslaviji. SR Hrvatska; te referati sa savjetovanja Prilozi za povijest Rijeke i opatijskog područja objavljeni u *Dometima i Prilozima*.

Prikazani su i ovi časopisi: *Zagreb 1941—1945. Zbornik sjećanja I—IV*; *Spomenica prof. đru Olegu Mandiću*; *Gradišćanski Hrvati 1533—1983. Zbornik radova*; *Radovi Zavoda JAZU u Zadru 29—30*; *Anali JAZU XXI, Dubrovnik 1983*; *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 24*; *Krčki zbornik. Sv. 12*; *Zbornik centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje. Sv. 20*; *Podravski zbornik 1980—1983*; *Radovi Centra za znanstveni rad Vinkovci. Sv. V*; *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas III—IV*; *Vrela i prinosi*; *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*.

Davor Dukić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje
Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 3000 din.
Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1987.